

Зорица Дивац

Етнографски институт САНУ

Међународна сарадња Етнографског института Српске академије наука и уметности

Једна од значајних карактеристика савремених научних установа јесте и међународна сарадња. Значај међународне сарадње евидентан је и по томе што се користи као један од фактора у рангирању научних установа. Бројност и интензитет сарадње са научним установама у другим развијеним земљама представља одраз компетентности и конкурентности. Стога је међународна сарадња – стратегијско опредељење Етнографског института Српске академије наука и уметности (ЕИ САНУ).

Циљеви међународне сарадње Етнографског институте САНУ су следећи:

- Унапређење знања сарадника
- Креирање научних програма
- Интензивирање учешћа на међународним пројектима
- Организовање размене сарадника
- Штампање заједничких публикација.

Стратегија међународне сарадње мора респектовати досадашњи ниво спремности за сарадњу, расположиве ресурсе (људске и финансијске), постојеће контакте и заједничке интересе. Од деведесетих година прошлог века, међународна сарадња Етнографског института САНУ била је условљена, пре свега, политичким приликама у земљи. Промене које су тада настале довеле су до гашења већине до тада уговорених и успешно реализованих међународних пројеката (Словачка, Пољска, Немачка и др.). Изолација у којој се наша тадашња Југославија и финансијска немоћ Института додатно су онемогућавали било какву научну сарадњу са установама у иностранству. Истовремено, те политичке промене крајем прошлог века погодовале су успостављењу научних контаката са земљама са којима је Етнографски институт САНУ имао дугогодишњи прекид у организованој међународној сарадњи, такође због политичких прилика, али оних пре деведесетих година (нпр. због разлика у социјалистичком систему Бугарске и бивше Југославије, до 1996. године није било институционалне сарадње са Етнографским институтом и музејем Бугарске академије наука).

Већи помак у научној сарадњи са установама европских земаља учињен је након 2000. године. Стабилизација политичких прилика у нашој земљи омогућила је и поновну реализацију међународне научне сарадње

Етнографског института САНУ, и то првенствено преко личних контаката сарадника Института. Наиме, пријатељски контакти које су појединци одржавали са колегама у Мађарској, Румунији, Грчкој, Словенији, Пољској и другим земљама, допринели су да се превазиђе поменути прекид у међународној сарадњи Института, настао током последње деценије 20. века, и да се кроз личну сарадњу дође до институционализоване научне сарадње.

Свакако да обнављање међународне сарадње није увек текло једноставно. Наиме, етнологске/антрополошке научне установе земаља чланица Европске уније упућене су, пре свега, на међусобну научну сарадњу, тј. унутар својих, добро правно и финансијски организованих пројеката. Научне установе земаља које нису чланице Европске уније, такође, настоје да се што пре приближе Унији, те преферирају научну сарадњу са земљама које могу да им омогуће бржу интеграцију. Насупрот наведеним проблемима, због којих је са појединим институцијама успорено обнављање научне сарадње, постоје и етнологско/антрополошке установе које имају јак истраживачки интерес за научну сарадњу са Етнографским институтом САНУ. То су, углавном, научне установе из суседних земаља. Географска блискост и цивилизацијска повезаност показале су се као одлична основа за успешну научну сарадњу. Од 2000. године Етнографски институт је уговорио неколико међународних пројеката који су показали одличне резултате. Реч је углавном о билатералној сарадњи која се одвија у оквиру протокола о међународној сарадњи Српске академије наука и уметности и академија наука других земаља. Протоколи о научној сарадњи, склопљени под окриљем међуакадемијских споразума, базирани су на паралелном/компаративном раду на зједничкој теми, на принципу бездевизне размене сарадника, научне литература и публикација, на наизменичном организовању билатералних конференција и публиковању двојезичних зборника. Етнографски институт САНУ је од 2000. године сарађивао на међународним пројектима са неколико установа :

- Са Етнографским институтом и музејем Бугарске академије наука (БАН) потписан је 2000. године протокол о научној сарадњи.

Сарадње два института отпочела је традиционалном етнологском темом – *Упоредно истраживање обичаја животног циклуса у Србији и Бугарској*. Тема научне сарадње – истраживање обичаја животног циклуса једна је од базних тема етнологских проучавања, која омогућује широко поље истраживања јер обухвата све обичаје, ритуале и друштвено регулисане поступке који прате живот човека – од рођења, крштења, одрастања, склапања брака, свадбе, заснивања породице, старења, до смрти и погребног ритуала. Већ у јуну 2000. године организована је у Софији Прва конференција. За ту прилику је актуелизована основна тема билатерале, па је конференција у Софији организована на тему *Обичаји животног циклуса у периоду кризе* (учествовало је 14 сарадника Етнографског института САНУ). Реферати изложени на конференцији показали су како се економска криза у Србији и Бугарској одражава на обичајни живот појединца. Већина реферата је показала велику

компаративност српско-бугарског материјала, али и постојање разлика које су проистекле из различитих услова живота, као и из различитог положаја цркве у Србији и Бугарској. Наредне, 2001. године одржана је Друга српско-бугарска конференција у Београду, на тему *Обичаји животног циклуса у градској средини у периоду кризе* (учествовало је 10 сарадника из Софије). Обрађене су следеће теме: обичаји у вези са рођењем, затим крштење, посебно новије појаве крштења одраслих, родитеља и деце истовремено, или чак и целих породица, сиротиште као пример дерегулације обичаја животног циклуса, затим неки обреди који су везани за период одрастања, нпр. студентски испит као ритуални чин, или млади и масовна окупљања, односно – одрастање младих у периоду уличних демонстрација, сродство и принципи перцепције сличности међу сродницима, односно, на кога личе деца, свадбени обичаји, све чешће склапање црквеног брака (нпр. црквени брак у бугарској традиција или мода), свадба као показатељ идентитета, социјални аспекти старења жена, начин на који се жена суочава са проблемом престанка биолошких функција у културној средини која према томе има изразито негативан став, промене у сродничком систему, затим комшијски односи са својим свакодневним ритмом одржавања и установљеним правилима понашања, обреди који се примењују у случају личног неуспеха (нпр. немање деце), незапосленост, па све до читуља, тј памћења предака и посмртних обичаја и ритуала.

Након низа консултација, 2002. године продужена је научна сарадња Етнографског института САНУ са Етнографским институтом и музејем БАН. Потписани су нови протоколи о сарадњи на новој теми: *Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду у Србији и Бугарској*. Тако је, тематски, научна сарадња из традиционалне проблематике прешла на решавање проблема друштвене свакодневице. У оквиру ове нове теме одржане су Трећа, Четврта и Пета српско-бугарска конференција. Трећа Конференција, *Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду у Србији и Бугарској*, одржана је 2004. године у Софији. Реферати који су били изложени на овој конференцији бавили су се актуелним проблемом убрзане трансформације културе, праћене великим демографским, социјалним, политичким и економским потресима у балканским земљама. Четврта конференција, под називом *Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду у Србији и Бугарској – балканска трансформација и европска интеграција*, одржана је 2005. године у Зрењанину (учествовало је 7 сарадника из Бугарске). Упоредно излагање резултата проучавања свакодневне културе у Србији и Бугарској, као и у земљама које су прошле кроз сличне базичне друштвене процесе, а покушавају да се мање више успешно укључе у европске токове, показало је у ком правцу су се одвијали културни процеси, као и специфичности, сличности и разлике међу њима. На овој конференцији показало се да су за проблематику свакодневне културе заинтересовани и етнологзи из других бивших социјалистичких земаља, нпр. Руси, Словаци и Македонци, па је решено да се насловом пројекат не ограничава на Србе и Бугаре, већ да се и

другим учесницима пружи могућност да учествују. Пета српско-бугарска конференција, *Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду*, организована је 2007. године у Крушевцу (учествовало је пет бугарских етнолога). На конференцији је било речи о актуелним проблемима балканских земаља (како оних које су чланице ЕУ, тако и оних које се налазе у процесу придруживања), кроз изучавање свакодневне културе сопствених комплексних друштава.

Током седмогодишње сарадње Етнографског института САНУ са Етнографским институтом и музејем БАН публикована су четири двојезична зборника: *Жизненият циклус/Животни циклус*, Етнографски институт с музеј БАН, Софија 2000; *Обичаји животног циклуса у градској средини*, Посебна издања ЕИ САНУ 48, Београд 2002; *Всекидневната култура на Българите и Сърбите в постсоцијалистическия период*, Етнографски институт с музеј БАН, Софија 2005; *Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду – балканска трансформација и европска интеграција*, Зборник 22, ЕИ САНУ, Београд 2006.

Српско – бугарска научна сарадња одвијала се и кроз студијске боравке сарадника двају института (Ј. Дјорђевић је 2002. године била десет дана на терену у Ћустендилу, где је прикупљала податке о регулисању наследно-имовинских односа у породици) и учешћа појединаца на конгресима које је организовала једна од страна сарадница (три сарадника Института, Д. Радојичић, М. Малешевић и Ј. Ђорђевић учествовала су на Међународном скупу у Софији 2002. године : *Социјализам – реалност или илузије...*, а Р. Иванова је учествовала на научном скупу који је организовао Етнографски институт САНУ у Београду 2004. године: *Етнологија и антропологија – стање и перспективе*).

- Са Институтом за етнологију и антропологију „Н. Н. Миклухо-Маклај“ Руске академије наука (РАН), у оквиру Протокола о међународној научној сарадњи САНУ и РАН, Етнографски институт САНУ сарађивао је на две теме :
 1. *Етнички процеси у словенском свету после 1991. године*. Уговором који је обновљен 2003. године, планирани су следећи облици научне сарадње: размена истраживача кроз студијске боравке по принципу бездевизног реципроцитета, размена публикација и научних информација, узајамно публикување резултата истраживања, излагање резултата на научним конференцијама и организовање научних конференција посвећених теми сарадње.
 2. *Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду*. Уговор о сарадњи склопљен је 2006. године са намером да се и сарадници Института за етнологију и антропологију РАН укључе у српско-бугарску сарадњу. Већ 2007. године, у Саранску је организована у оквиру VII Конгреса етнографа и антрополога Русије, секција *Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду*. У раду те секције учествовало је и пет сарадника Етнографског института

САНУ. Сарадник Института за етнологију и антропологију из Москве, Марина Мартинова учествовала је на свим научним скуповима које је Етнографски институт САНУ организовао од 2000. године до данас.

- Сарадња са Научно-истраживачким центром Словеначке академије наука (Znanstevno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti – ZRC/SAZU) одвија се у оквиру теме *Срби у Словенији – Словенци у Србији. Етнолошка истраживања идентитета и поглед на стање у струци*. Рад на овом међународном пројекту отпочео је 2006. године. Тим сарадника из Етнографског института САНУ ради на следећим темама: *Обичаји Срба у Белој Крајини* (Милина Ивановић-Баришић), *Институције Срба у Љубљани/Словенији* (Мирјана Павловић), *Нови талас досељеника из Србије у Словенију* (Јадранка Ђорђевић) и *Идентитет друге генерације Срба у Словенији* (Младена Прелић). Истовремено, тим сарадника из Научно – истраживачког центра Словеначке академије наука истражује следеће теме: *Везе интернираца из Другог светског рата са породицама које су их прихватиле у Бачкој* (Мојца Равник), *Упоређивање српске и словеначке савремене етнологије* (Ингрид Славец и Јуриј Фикфак), *Визуална антропологија у Србији* (Нашко Крижнар), *Животне приче Словенаца у Београду* (Моника Крупеј) и *Праћење судбине једне интерниране жене у Шид* (Марија Станоник). Рад на пројекту је конципиран тако да обе стране омогућавају сарадницима теренски рад, учествовање на научним скуповима и приступ архивама и библиотекама. Овај билатерални пројекат финансиран је од стране министарстава за науку Србије и Словеније.

Поједини сарадници Етнографског институту САНУ сарађују са научним установама Словеније и ван заједничких пројектних тимова. У ванинституционализованој научној сарадњи учествују нпр. Лада Стевановић и Марта Стојић, које тесно сарађују са словеначким антрополозима и филолозима. Марта Стојић се бави проучавањем *избрисаних*, специфичне административне категорије у Републици Словенији. Она је магистрант студија антропологије на Факултету за друштвене науке у Љубљани. Тема њеног магистарског рада је *Избрисани Словеније као дискурзивни феномен*. Лада Стевановић, PhD студенткиња на ISH-у у Љубљани, на Одељењу за антропологију антике, где ради доктрат на тему *Смех на сахрани: антички грчки погребни ритуал из перспективе антропологије и рода*. Такође, она сарађује са преводиоцима са словеначког, и у септембру 2006. године била је координаторка преводилачке књижевне радионице са словеначког на тзв. бхс језике, у организацији *Mesta zensk* у Љубљани.

- Сарадња са мањинским српским организацијама у Мађарској, Самоуправом Срба у Мађарској у Будимпешти одвија се кроз тему *Срби у Мађарској*. У оквиру те теме је Младена Прелић написала и одбранила докторску тезу: *Етнички идентитет: Срби у Будимпешти и околини* (2003). Сараднице Етнографског института САНУ, Мирјана Павловић и Мирослава Лукић-Крстановић, сарађују са Самоуправом Срба у Мађарској, у Будимпешти и са Месном самоуправом Срба у Батањи на теми: *Срби у Батањи*. Етнографски институт САНУ сарађивао је са Етнографијом Срба у

Мађарској и организовао промоцију свих досадашњих бројева Етнографије Срба у Мађарској у Српској академији наука и уметности, у Етнографском музеју и у Универзитетској библиотеци.

- Сарадња у оквиру Тематског плана научне међуакадемијске сарадње Српске академије наука и уметности и Румунске академије наука (РуАН) одвијала се са Етнографским институтом РуАН и са Институтом за социолошка истраживања у Темишвару. Тема сарадње је *Етнолошка истраживања Срба у Свињици (30 година касније)/Проучавање Румуна у српском делу Баната*. Сарадњом су предвиђена теренска испитивања мањина од стране матичних института, по принципу бездевизне размене истраживача. Захваљујући овим међународним споразумима и билатералним пројектима, Мирјана Павловић је истраживала Србе у Румунији током 2002, 2003. и 2006. године. Сарадници Етнографског института САНУ учествовали су на неколико научних скупова у Румунији. На скуповима у организацији Катедре за србистику Факултета за књижевност, историју и теологију Западног универзитета у Темишвару учествовала је Мирјана Павловић (2005), Душан Дрљача (2007) и Ивица Тодоровић (2007). На конференцијама о мањинама, које организује Комплексни музеј у Араду, учествовали су Мирјана Павловић (2002, 2003. и 2006), Младена Прелић (2006 и 2007) и Александар Крел (2007).
- Године 2002. потписан је уговор о сарадњи на заједничком пројекту између Института за етнологију и културну антропологију Универзитета Адам Мицкијевич у Познању (Пољска) и Етнографског института САНУ. Пројектом су предвиђена теренска истраживања у национално мешовитој средини. Крајем 2002. године, сарадник Института за етнологију и културну антропологију Анцеј Бренч боравио је у Етнографском институту САНУ ради детаљније разраде пројекта.
- Сарадња са научним институтцијама у Грчкој била је у протеклом периоду веома жива. Пре свега, кроз студијске боравке сарадница Етнографског института САНУ, Гордане Благојевић и Александре Павићевић, које су се бавиле проучавањем Срба у Грчкој. А. Павићевић је истраживала *Живот српске емиграције у Атини*, а Г. Благојевић је радила у Грчкој на теми *Срби у Грчкој у 20. веку: трансформација идентитета* (доторска дисертација одбрањена 2007. године). Гордана Благојевић је сарађивала са Центром за проучавање грчке лаографије Атинске академије наука, Грчким етнолошким друштвом, Центром за проучавање југоисточне Европе у Атини и институцијом *Дора Страту* из Атине. Лична сарадња сарадника Етнографског института САНУ са грчким колегама и институцијама, размена публикација и објављивање више научних радова грчких колега у Гласнику Етнографског института САНУ (LIV из 2006. и LV из 2007.), као и учешће наших сарадника на научним скуповима у Грчкој и њихово појављивање у грчким медијима, резултирали су 2007. године институционализацијом сарадње, тј. потписивањем званичног споразума о научној сарадњи Етнографског института САНУ са институцијом *Дора Страту* из Атине, на заједничком пројекту *Folk dances as a reflection of*

socio-cultural relations in Serbia and Greece during the 20th century/Народне игре као израз социокултурних односа у Србији и Грчкој током 20. века.

- Године 2001. обнављана је сарадња са Институтом из Дрездена (Institut für Sächsische Geschichte und Volkskunde), на пројекту DEMOS – Internationale ethnographische und folkloristische Informationen. Сарадња се одвијала кроз рад уређивачког одбора чији је члан била Мирослава Лукић-Крстановић, која је у оквиру публикације *Europäische Ethnologien im neuen Millenium* објавила рад *Ethnological Production in Serbia – Programmes and Perspectives*.
- Етнографски институт САНУ сарађивао је и са Институтом за етнологију Словачке академије наука (СлАН), у оквиру међуакадемијске сарадње САНУ и СлАН. Сарадница Института за етнологију из Словачке, Зузана Профентова, била је гост Етнографског института САНУ 2005. године, када је у Зрењанину учествовала са рефератом на конференцији *Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду у Србији и Бугарској – балканска трансформација и европска интеграција*. Директорка словачког института, Габријела Килијанова учествовала је на конгресу *Слике културе – некад и сад*, који је Етнографски институт САНУ организовао поводом 60 година постојања, октобра 2007. у Крушевцу. Тако су започети договори о обнављању сарадње (прекинуте деведесетих година), а финализовани су децембра 2007. године потписивањем споразума о паралелним истраживањима на заједничкој теми, који треба да буде уврштен у Тематски план Протокола о сарадњи САНУ и СлАН.
- У оквиру пројекта *Срби у исељеништву* истраживани су *Срби у Лондону: Записи о парохјанима српске православне цркве у Лондону 2001-2003.* године (Зорица Дивац). Остварена је сарадња са српским институцијама и организацијама у Лондону: са Српском православном црквом „Св. Сава“, са Српским информативним центром, као и са организацијама (углавном невладиним) које се баве проблемима избеглица и мањина: Ealing Voluntary Service Council; Ethnic Minority Foundation – Centre for Ethnic Minority Voluntary Organizations и сл.
- У оквиру пројекта *Срби у исељеништву*, Гордана Благојевић је боравила у Калифорнији и тамо радила на теми *Срби у Калифорнији*. Сарађивала је са клубовима исељеника из Србије и са црквеним организацијама. Као резултат ових истраживања публикована је 2005. године у Посебним издањима Етнографског института САНУ број 54, књига *Срби у Калифорнији*.
- Преко већ поменутих личних контаката, сарадници Етнографског института САНУ сарађивали су и са невладиним организацијама које се баве Балканом. У форми инерактивних предавања и менторстава, америчким и јапанским студентима помагали су Мирослава Лукић-Крстановић, Младена Прелић, Јадранка Ђорђевић и Срђан Радовић (2005. и 2006. године).
- Поједине сараднице укључене су у међународне пројекте: Ивана Грубишић је као корисник стипендије индонежанске владе *Darmasiswa RI Regular*

Program боравила на студијама на Универзитету Sekolah Tinggi Seni Indonesia (STSI) Bandung у Бандунгу, Јава, где је прикупљала материјал за докторску тезу, Јелена Чворовић добила је једномесечну стипендију на Santa Fe Institute у оквиру *International Visitor Program* код ментора Ph.D Shannon Larsen-a, док је Гордана Благојевић укључена у реализацију међународног научног пројекта у сарадњи са Greek Dances Theatre – Dora Stratou под насловом *Folk dances as a reflection of socio-cultural relations in Serbia and Greece during the 20th century*.

Међународна сарадња Етнографског института САНУ базира се на личним и институционалним контактима. Свакако да лични контакти сарадника Института иницирају сарадњу институција на заједничким пројектима. За успех пројеката, који су углавном билатерални, неопходна је заинтересованост обе установе. Показало се да су комшијске културе посебно интересантне, пре свега због могућности узајамног проучавања мањина (нпр. *Етнолошка истраживања Срба у Свињици (30 година касније) / Проучавање Румуна у српском делу Баната*). Проучавати своје сународнике у суседној држави, то је први мотив за покретање заједничких пројеката. Међутим, током дугорочне сарадње, истраживачи почињу да померају своја интересовања са проучавања мањина, етничких и националних идентитета на истраживање неког заједничког проблема, проблема важног за обе уговорне стране (нпр. *Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду*). Окупљање етнолога/антрополога у оквиру билатералних пројеката око заједничких тема, које нису национално обојене, не значи да су се сарадници на пројекту одрекли етничког аспекта властите науке, или да су га запоставили. Напротив, он је интегрисан као реалан садржај мултиетничког и мултикултурног друштва, друштва богатог културним разликама. Како је, у најширем смислу, и сам живот/култура заправо предмет проучавања етнолога/антрополога, он се мора и пројектовати – не уско национално, већ у најширем спектру мултиетничких, мултирелигијских и мултикултурних вредности/сензибилитета.

Лична и институционална научна сарадња Етнографског института САНУ доприноси унапређењу етнолошке/антрополошке науке, утиче на то да се формира дух научне и пријатељске повезаности, јача међусобно поверење, покрећу нове идеје и омогућује успостављане универзалне димензије науке.